

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 13, NUMBER 1, 2024

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 13, No. 1, 2024

MARIANČÍKOVÁ, E.: The Russian invasion of Ukraine and its impact on the development of right-wing radicalism and extremism in Slovakia. *Annales Scientia Politica*, Vol. 13, No. 1 (2024), pp. 5 – 22

EMÍLIA MARIANČÍKOVÁ

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: emilia.mariancikova@smail.unipo.sk

Abstract:

Right-wing extremism is a form of political extremism. In recent years, strengthening far-right forces has been an unnoticeable trend and a global problem. The main aim of the study will be to find out whether and to what extent the inclination of the respondents living in the territory of the Prešov and Košice regions is related to the views and attitudes of the extreme right in Slovakia in the context of the above-mentioned socio-political developments related to the Russian invasion of Ukraine. In addition to the theoretical definition of the basic terminological background, the paper includes the interpretation of the results of quantitative research aimed at determining the degree of acceptance of right-wing radicalism and extremism and identifying the manifestations of covert and overt support for these phenomena in eastern Slovakia in the context of the war in Ukraine. The article uses analytical and descriptive methods and a representative survey by a questionnaire.

Keywords:

Border, extremism, radicalism, Slovak Republic, Ukraine.

RUSKÁ INVÁZIA NA UKRAJINE A JEJ VPLYV NA VÝVOJ PRAVICOVÉHO RADIKALIZMU A EXTRÉMIZMU NA SLOVENSKU

EMÍLIA MARIANČÍKOVÁ

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: emilia.mariancikova@smail.unipo.sk

Abstract:

Right-wing extremism is a form of political extremism. In recent years, strengthening far-right forces has been an unnoticeable trend and a global problem. The main aim of the study will be to find out whether and to what extent the inclination of the respondents living in the territory of the Prešov and Košice regions is related to the views and attitudes of the extreme right in Slovakia in the context of the above-mentioned socio-political developments related to the Russian invasion of Ukraine. In addition to the theoretical definition of the basic terminological background, the paper includes the interpretation of the results of quantitative research aimed at determining the degree of acceptance of right-wing radicalism and extremism and identifying the manifestations of covert and overt support for these phenomena in eastern Slovakia in the context of the war in Ukraine. The article uses analytical and descriptive methods and a representative survey by a questionnaire.

Keywords:

Border, extremism, radicalism, Slovak Republic, Ukraine.

Úvod

Pravicový extrémizmus predstavuje jednu z foriem politického extrémizmu. Jeho prejavy sú pred verejnosťou často skryté, no prezentované politicky korektným jazykom za pomoci populizmu apelujúceho na emócie občanov ako je hnev, znechutenie, pocit zrady, zmysel pre lojalitu, či strach a z neho vyplývajúca túžba po poriadku a spravodlivosti, ktoré je možné dosiahnuť len razantne a silou. Spoločensko-politický vývoj ovplyvnený korupciou, klientelizmom, zneužívaním moci politických predstaviteľov a v poslednom období aktuálnou ruskou agresiou na Ukrajine, pôsobil na nálady jednotlivcov vo vzťahu k politike a intenzívnejšie polarizoval spoločnosť. Rastúci trend negatívnych nálad občanov využili predstavitelia pravicového extrémizmu, ktorých rétorika sa v porovnaní s minulosťou mení a získava čoraz sofistikovanejšiu podobu, a preto je náročné ju jednoznačne identifikovať.

Nové výzvy pre spoločnosť so sebou priniesli aj krízy spojené s pandémiou ochorenia COVID-19 a ruskou inváziou na Ukrajinu, ktoré tiež výrazne ovplyvnili aj režim na hraniciach. Hraničné naratívy nám môžu pomôcť pochopiť, ako pravicoví populisté a extrémisti na Slovensku mobilizujú diskurz a využívajú hranice na obranu svojich politických záujmov zame-

raných na nevyhnutnú ochranu národa pred reálnymi alebo často fiktívnymi hrozbami. Hlavným cieľom štúdie bude zistiť, či a do akej miery súvisí inklinácia respondentov, žijúcich na území Prešovského a Košického kraja, k názorom a postojom krajnej pravice na Slovensku práve v kontexte spomínaného spoločensko-politického vývoja vzťahujúceho sa na ruskú inváziu na Ukrajinu. Vychádzajúc z hlavného cieľa sme si stanovili viacero čiastkových cieľov. Pokúsime sa objasniť, či online prostredie (sociálne siete alebo online spravodajstvo) ako zdroj informácií o politickom dianí súvisí s postojom voči cudzincom. Ozrejmieme tiež, či miera tolerance vybraných skupín obyvateľstva, a to utečencov a cudzincov prichádzajúcich na Slovensko z ekonomických dôvodov súvisí s vnímaním ukrajinského obyvateľstva. Vo vzťahu k respondentom vyjadrujúcim súhlas s prejavmi pravicového extrémizmu objasníme ich vnímanie Ukrajincov, o ktorých predstavitelia krajnej pravice často nepriamo hovoria ako o nepriateľoch národa. U týchto respondentov sa tiež pokúsime overiť predpoklad vykazovania vyššej miery obáv z prebiehajúceho konfliktu z dôvodu ruskej invázie na ukrajinské územie. Na základe uvedeného hlavného cieľa štúdie, ale aj čiastkových cieľov sme formulovali dve hypotézy, na ktoré bližšie objasňujeme v pri interpretácii a analýze výsledkov reprezentatívneho prieskumu.

Okrem teoretického vymedzenia základných terminologických východísk štúdia zahŕňa interpretáciu výsledkov kvantitatívneho výskumu zameraného na zistenie miery akceptácie pravicového radikalizmu a extrémizmu a identifikovanie prejavov skrytej a otvorenej podpory týchto fenoménov na východnom Slovensku v kontexte vojny na Ukrajine. V štúdiu je použitá analytická a deskriptívna metóda a spomínaný reprezentatívny prieskum uskutočnený prostredníctvom štruktúrovaného dotazníka.

Teoretická perspektíva fenoménov radikalizmu a extrémizmu

Problematika radikalizmu a extrémizmu je v súčasnej demokratickej spoločnosti intenzívne diskutovanou témou nielen z dôvodu, že môže negatívne ovplyvniť jej efektívne fungovanie, ale aj kvôli častému zneužívaniu tohto pojmu na diskreditáciu politického oponenta

konajúceho v medziach konformného správania. Pojmy extrémizmus a radikalizmus sú často nesprávne chápané a zamieňané. Absentuje taktiež jednotná definícia extrémizmu, vrátane jeho jednotlivých foriem, ktorá by tvorila základ pre medzinárodný výskum extrémizmu, komparáciu jeho prejavov v jednotlivých štátoch.

Etymologický základ oboch pojmov pochádza z latinčiny (*extremus* = najvzdialenejší, najkrajnejší; *radix* = koreň). Milo (2004) vníma extrémizmus zo sociologického pohľadu ako „súhrn určitých sociálne patologických javov, vytváraných viac či menej organizovanými skupinami osôb a priaznivcami takýchto skupín, s dominantným rysom odmietania základných hodnôt, noriem a spôsobov chovania platných v danej spoločnosti. V politike je takto označovaný krajne radikálny, alebo výstredný postoj alebo subjekt. Za jednu z príčin vzniku extrémizmu môžeme považovať prítomnosť intolerancie v spoločnosti, ktorý túto využíva a podporuje ju. Intolerancia je základom ideológie väčšiny extrémistických skupín“ (Milo, 2004, s. 13). V rámci akademického diskurzu však ešte nedošlo k zhode na základných teoretických prístupoch ani na vytvorení všeobecne uznávaného pojmového aparátu v súvislosti s pojmami radikalizmus a extrémizmus. V oblasti praktickej politiky a médiách slúži extrémizmus na diskreditáciu protivníka. Jeho použitie je závislé predovšetkým na subjektívnej pozícii hodnotiaceho, čím často dochádza k zneužívaniu pojmu na mocensko-politické účely napr. v súvislosti so zákazom činnosti politických strán, ktoré sú označované ako extrémistické. Z tohto dôvodu je vnímaný pojem extrémizmus ako vágny, pretože jeho obsah a význam je v bežnom jazyku deformovaný a používa sa len ako negatívne označenie a nie ako vecné hodnotenie určitého spôsobu rozhodovania a konania v politike.

Radikalizmus definuje také správanie či konanie, ktoré „ide ku koreňu“. Ako poukazuje Vegrichová (2013) radikalizmus predstavuje kritické postoje, ktorých snahou je zmeniť či zlepšiť politické pomery v ústavnom rámci, t. j. nevedú k odstráneniu demokratického politického systému. Zahŕňa dôkladné a veľké, radikálne až extrémne politické, ekonomické či sociálne zmeny v komparácii s tým, čo ponúkajú a presadzujú tradičné politické strany hlavného prúdu. „Najvýznamnejším a kľúčovým

rozdielom medzi radikalizmom a extrémizmom je zákonnosť takéhoto konania. Radikáli sa pohybujú v rámci svojej činnosti v zákonom rámci, hoci na jeho samotnom okraji. Napriek tomu, že sú veľmi kritickí voči existujúcemu usporiadaniu spoločnosti, sociálnemu systému, úradujúcej vláde a ďalším štátnym prvkom, neprekračujú zákonné limity a rešpektujú platnú legislatívu. Naopak extrémisti a extrémistické subjekty túto hranicu prekračujú, nerešpektujú ústavný poriadok, zákonné normy a predpisy, ich konanie je protiprávne a ohrozuje a útočí na fundamentálne demokratické princípy, základné ľudské práva a slobody...“ (Vegrichtová, 2013, s. 12 – 13). Na požadovanú zmenu radikáli často využívajú populistické metódy. Otvorene pochybujú o legitimitate svojich oponentov a poukazujú na ich sebecké záujmy stojace proti záujmom určitého celku, ktorý obhajujú predstavitelia radikalizmu (Mareš, 2003). Radikálny názor však môže zastávať akákoľvek politická strana, jednotliviec, skupina ľudí i tí, ktorí nie sú považovaní za radikálnych. Radikalizmus teda stojí medzi extrémizmom a demokratickým stredom, no vzhľadom na ich nejasnú a nejednoznačnú definíciu, sú často zamieňané.

Podľa Charváta (2007) označuje extrémizmus v politickej teórii takú pozíciu na politickej osi, ktorá je najviac vzdialená od politického stredu. Zvyčajne sa chápe ako akákoľvek ideológia alebo aktivita, smerujúca proti existujúcemu politickému systému a kladie si za cieľ jeho likvidáciu a nahradenie vlastnou alternatívou. Väčšinou sa predpokladá, že daná alternatíva bude nedemokratická a bude porušovať ľudské práva. Neoznačuje žiadnu pevne danú politickú ideológiu alebo doktrínu, taktiež ani politickú alebo sociálnu teóriu. Extrémizmus možno vnímať skôr ako dynamický jav – to, čo bolo považované v minulosti za extrémne (v časoch absolutistickej monarchie tak boli označované liberálne myšlienky), je v súčasnosti normálne a naopak (v súčasnosti sú ako extrémisti označovaní fašisti, nacisti či komunisti).

Komplexnosť a komplikovanosť pojmu extrémizmus sa odráža aj v klasifikácii samotného extrémizmu. V kontexte na pravo-ľavé ideologické politické spektrum možno extrémizmus zaznamenať vo všetkých jej častiach. Rozlišujeme teda extrémizmus pravicový, ľavicový, ale aj extrémizmus stredu, ktorý je v socio-

logických pohľadoch spájaný s liberalizmom. Na akademickej pôde sú však takéto rozdelenia extrémizmu často kritizované, keďže extrémistické subjekty a ich deklarované názory a postoje nie je možné jednoznačne zaradiť do ideologického rámca. Preto je potrebné hlbšie analyzovať ich ciele a aktivity v širších súvislostiach.

Pravicový extrémizmus predstavuje jednu z foriem politického extrémizmu, ktorý popiera princíp rovnosti ľudí, prejavuje sa jednostranným a vyšším hodnotením vlastného národa, rasy alebo etnika v komparácii s inými, ktorých označuje za cudzích (MY vs. ONI). K jeho charakteristickým znakom by teda mohli zaradiť etnocentrizmus, xenofóbiu, rasizmus, vyhranený nacionalizmus alebo antisemitizmus. Charvát (2007) nazýva pravicových extrémistov ako krajnú pravicu, pričom približuje najvýznamnejšie, resp. kľúčové témy, na ktoré sú zamerané. Tu možno zaradiť vzťah k autorite a moci, ktorá pre nich predstavuje záruku nadradenosti niektorých skupín či jednotlivcov nad inými. To samozrejme vedie k preferovaniu autoritatívnych, prípadne diktátorských režimov, ktoré je odrazom moci v politickej rovine a odmietaní demokracie, v osobnej rovine ide o nadradenosť vychádzajúcu zo spoločenskej hierarchie a odmietania princípu rovnosti. Špecifickým variantom moci alebo jej pokračovaním je násilie, ktoré predstavuje legitímny spôsob riešenia politických problémov. Požadujú tiež „vládu tvrdej ruky“, prípadne „nulovú toleranciu“, bojovú pohotovosť alebo militantnosť, často sa hlásia k otvorenej spolupráci s neonacistickými alebo neofašistickými skupinami. Významné miesto v koncepcii pravicového extrémizmu zohráva národ a nacionalizmus, ktorý je vnímaný exkluzívne, t. j. akékoľvek cudzie vplyvy sú nežiadúce, kultúrna rozmanitosť a multikulturalizmus sú zhubné, dôraz sa kladie na etnickú jednotu a spoločné dejiny, národ spája pevná a vrozená citová väzba k jazyku, viere, tradičnému spôsobu života alebo domovine, pričom národná identita je daná, nemenná a nezameniteľná. To vedie k odmietaniu legálnej migrácie, či tvrdým trestom v prípade nelegálnej migrácie. Výlučné vlastníctvo často prerastá do rasizmu, ktorého špecifickou formou je antisemitizmus.

Strobl (2001) definuje pravicovo extrémistickú komunikáciu ako prejav, zahŕňajúci tri prvky – dehumanizácia vonkajších (cudziech)

skupín, verbálna agresia k mocensky menej významným menšinám a nacionalistická idealizácia vlastnej skupiny. Ako poukazuje Štefančík a Hvasta (2019), dôležitú úlohu zohráva národ vnímaný nativisticky a predstavujúci centrálny element jazyka pravicového extrémizmu, pričom sa podčiarkujú rozdiely medzi ľuďmi a vyvolávanie pocitu strachu pred určitými skupinami, ako sú napr. migranti, moslimovia, etnické skupiny, ktorým prisudzujú zodpovednosť za vznik viacerých problémov, a to nezamestnanosti, straty pocitu bezpečia, kriminality, sociálnej exklúzie. V prípade oficiálnych dokumentov alebo verejných prejavov má miernejšiu podobu. Agresívnu formu nadobúda na straníckych podujatiach alebo na internete. Nárast extrémistických síl zaznamenávame v posledných rokoch naprieč celou Európou, kde etablované národno-populistické politické strany čoraz častejšie využívajú ako mobilizačný nástroj práve xenofóbiu. Takáto forma aktivizácie občanov však získava úplne iný rozmer. Začína sa formovať pokrivená predstava toho, kto je skutočným občanom a kto tvorí ľud, ktorý je držiteľom štátnej moci. Nové chápanie ľudu je volaním po národnej jednote a tí, ktorí týmto ľuďom či už z etnických, náboženských alebo iných príčin nie sú, strácajú doteraz nadobudnuté práva a privilégia. V tejto súvislosti je ich nevyhnutnou úlohou ochraňovať národ pred vnútorným (národnostné, etnické či sexuálne menšiny, politiky stredú či mainstreamové médiá) a vonkajším nepriateľom (migranti alebo politika medzinárodných organizácií). V jazyku pravicových extrémistov sa objavuje silný motív hrozby, bez ohľadu na to, či je hrozba reálna alebo fiktívna. Strach, ktorý je týmto spôsobom vyvolávaný, je výsledkom komunikačnej stratégie pravicových extrémistov s cieľom podľahnúť emóciám, uchýliť sa k iracionálnemu správaniu, uveriť jednoduchým a rýchlym riešeniam, prípadne rôznym dezinformáciám a konšpiračným teóriám, ktoré pravicoví extrémisti verejnosti tlmočia. Vyvolávajú tak permanentný dojem človeka (vlastenca) ako obeť.

Pravicový radikalizmus a extrémizmus v online priestore

Vývoj informačných technológií a používanie internetu a sociálnych sietí spôsobilo, že sa veľká časť politickej komunikácie presunula do

online priestoru. Z pohľadu politických aktérov alebo strán ide o jednoduchý a pomerne lacný spôsob ako nielen ostať v povedomí svojich voličov, ale aj získať potenciálnu podporu nerozhodnutých voličov či voličov iných strán. Extrémisti disponujú vďaka tomu viacerými možnosťami ako realizovať svoje aktivity, precizovať stratégie a postupy ako osloviť a zmanipulovať verejnosť. Pravicoví extrémisti využívajú internet na vzájomnú (*ingroup*) komunikáciu, taktiež komunikáciu s ich nepriateľmi (*outgroup*), ale aj inými používateľmi internetu, ktorí môžu byť potenciálnymi sympatizantmi pravicového extrémizmu. V kontexte náborových aktivít zohráva internet dôležitú úlohu, keďže umožňuje šíriť extrémistický materiál. Ten môže byť skrytý na prvý pohľad v „normálnom“ obsahu dostupnom aj bežným užívateľom, ale tiež umožňuje realizovať emočný marketing zameraný na vyvolanie strachu ako účinný (politický) nástroj (Rieger, Frischlich, Bente, 2013).

Okrem výhod, ktoré sa vo všeobecnosti spájajú s používaním internetu boli identifikované aj mnohé negatívne vplyvy, ktoré súvisia s overovaním pravdivosti informácií, rýchlo a nekontrolovateľne sa šíriacich medzi užívateľov. Prostredníctvom sociálnych sietí často prenikajú obsahy smerujúce v rôznych podobách k popieraniu základných ľudských práv a slobôd, šíriace nenávisť a strach, relativizujúce zločiny, korupciu, spochybňujúce holokaust a pod. Dochádza k využívaniu slobody slova v online priestore na demonizáciu nepriateľa prostredníctvom poukazovania na jeho negatívne vlastnosti, v mnohých prípadoch vymyslené alebo zveličené v prospech prezentovaných názorov pravicových extrémistov a naopak, k vytváraniu a posilňovaniu pozitívneho obrazu o sebe. Výsledkom je aj utvrdzovanie sa vo vzťahu „MY“ a „ONI“, pričom „zostávame rezistentní voči zmenám protivníkovho správania, odmietame prijať informácie, ktoré nezodpovedajú nášmu vnímaniu obrazu protivníka, hľadáme informácie, ktoré náš obraz potvrdzujú, informácie reinterpretujeme a odmietame pripustiť, že protivník môže zdieľať rovnaké hodnoty a videnie sveta ako my“ (Brhlíková, 2018, s. 92). Internet teda umožňuje pravicovým extrémistom prezentovať svoje skutky svetu bez minimálnych dôsledkov tohto konania. Krajne pravicové subjekty využívajú predovšetkým otvorené fóra a sociálne siete, či

už s istou mierou regulácie ako je Facebook alebo platformy, bez akejkoľvek cenzúry ako komunikačná platforma Telegram. Týmto spôsobom sa dostáva do kontaktu a osvojuje si politické a ideologické vzorce pravicového extrémizmu, ponúkajúce fiktívny svet, za ktorý je nevyhnutné bojovať.

Naratív hraníc v jazyku pravicového extrémizmu

Na základe vyššie uvedenej definície pravicového extrémizmu možno konštatovať, že vzhľadom na nativistické vnímanie národa, vytváranie rozdelenia spoločnosti na MY a ONI (oni ako cudzí) dochádza ku kreovaniu predstavy o homogénnom, nediferencovanom národnom, kultúrnom a hospodárskom spoločenstve vylučujúcim tých, ktorí do neho nepatria. Hranice v tomto kontexte zohrávajú zásadnú úlohu, keďže esencionalizácia národného štátu uprednostňuje interpretáciu hranice ako nástroja obrany. Národný štát je vnímaný ako zdroj politickej, kultúrnej a sociálnej identity a územia sú významným prvkom procesov vylúčenia a inklúzie. Populistické a krajne pravicové strany však majú tendenciu zveličovať pórovitosť hraníc a prispôbovať svoje pozície aktuálnemu kontextu v prospech posilnenia hraničenia (*re-bordering narrative*). Imigrácia totiž predstavuje hrozbu pre národnú identitu a súdržnosť krajiny vo všetkých aspektoch, pričom v kontexte krízy disponujú väčším potenciálom na dramatizáciu vonkajších hrozieb (Yerly, 2022). Cezhraničné krízy odhaľujú deficity hraníc, vytvárajú tlaky na ich zmeny, často spochybňujú identitu alebo autonómiu politickej komunity. Vzniká dopyt po uzatváraní hraníc a ich posilnenej kontrole. V tomto prípade by sme ako cezhraničné krízy mohli vnímať pandémiu COVID-19 a ruskú inváziu na ukrajinské územie. Pandémia COVID-19 viedla k posilneniu k naratívu hraničenia, a to *re-bordering narrative*. Pravicoví populisté a extrémisti ťažili z kontextu pandémie, pretože poukazovali na to, ako nás hranice chránia. Kým pandémia COVID-19 uzatvorila (nielen) vonkajšie hranice schengenského priestoru, ruská invázia na Ukrajinu ich opätovne otvorila pre migračné toky utečencov. Hranice okolitých štátov boli plné ľudí, ktorí odchádzali z Ukrajiny kvôli vojne a hľadali útočisko v krajinách Európskej únie, vrátane Slovenska.

V období tesne po vypuknutí konfliktu poukazovala krajná pravica slovenskej verejnosti na témy predovšetkým vo vzťahu k ohrozeniu bezpečnosti, zvýšeniu kriminality a ohrozeniu verejného zdravia spojeného s vyvolaním strachu v dôsledku spomínaného príchodu Ukrajincov na slovenské územie. Pravicoví populisté a extrémisti natočili viaceré videá o potrebe pomáhať ukrajinským utečencom, v niektorých prípadoch priamo na hraniciach. Avšak v týchto videách zároveň poukazovali na to, že hranicami prechádzajú aj jednotlivci pochádzajúci z iných krajín, ktorí len zneužívajú situáciu. Na základe vonkajších znakov obviňovali príslušníkov iných národov, kultúr či náboženstiev, že môžu byť pre slovenskú spoločnosť nebezpeční, prípadne môže ísť o potenciálnych teroristov. Verejnosti tiež interpretovali názory, že hranica už neplní funkciu ochrany národa z dôvodu nedostatočnej kontroly na hraničných priechodoch, čím prispievali k dramatizovaniu situácie. Poukazovali na minimálne kontroly, absenciu registrácie utečencov, ktorí prekročili slovenské hranice bez pasu alebo iného preukazu totožnosti, čím podľa ich tvrdení môže dôjsť k zvýšeniu kriminality a zároveň k minimálnej šanci identifikovať a spravodlivo potrestať prípadného páchatľa. Na problém so šírením dezinformácií ohľadom bezpečnosti slovenského národa a kriminality utečencov prichádzajúcich predovšetkým z afrických a arabských krajín, ktorí predstierali svoj útek z ukrajinského územia, poukazovala aj Polícia Slovenskej republiky prostredníctvom sociálnej siete Facebook. Na svojej stránke zameranej na informovanie verejnosti o rôznych typoch dezinformácií šíriacich sa na internete, zverejnila aj najčastejšie sa objavujúce klamlivé a manipulatívne správy.

Po uplynutí približne 3 mesiacov sa situácia na hraničných priechodoch Slovenska s Ukrajinou ustálila, zaznamenaný bol klesajúci počet utečencov a zmenil sa aj naratív hranice v rétorike pravicových populistov a extrémistov, často aj samotnej opozície. Týkal sa prevažne zamestnanosti a finančnej podpory ukrajinských utečencov predstavujúcich záťaž pre národnú populáciu a štát. Často interpretovaná bola aj téma suverenity spojená so zodpovednosťou za slovenský národ. Ukrajinskí utečenci sú v tomto kontexte vnímaní ako záťaž na sociálny a hospodársky systém Slovenska, pretože sa uspokojia aj s nižšími mzdami a „kradnú“ prá-

cu Slovákom. Z tohto dôvodu je na hraniciach potrebné posilniť kontroly na rozlíšenie toho, či ide skutočne o utečencov alebo len o ekonomických migrantov, ktorí využívajú vojenský konflikt na migráciu z ekonomických dôvodov. Vládnymi predstaviteľmi preto vyzývali na ochranu záujmov domáceho obyvateľstva, prísnejší prístup k utečencom v prípade kriminálneho správania, ale aj identifikovaným ekonomickým migrantom, čím chceli dosiahnuť, aby sa Slováci vo vlastnej krajine necítili ako cudzinci. Krajná pravica často poukazovala aj na bohatých Ukrajincov a ich luxusné automobilové vozidlá, ktorých obviňovali z príchodu na Slovensko len kvôli finančnej podpore poskytnutej slovenskou vládou. Tá, podľa vyjadrení krajnej pravice, mohla radšej podporiť slovenské rodiny, ktoré majú finančné problémy z dôvodu dopadov pandémie ochorenia COVID-19 alebo vojny na Ukrajine. Vláda tak nepracovala v prospech slovenského národa, ale uprednostňovala Ukrajincov.

Možno teda konštatovať, že prebiehajúci konflikt na druhej strane hranice využili pravicoví populistí a extrémisti na posilnenie diskurzu proti migrácii (bez ohľadu na príčiny migrácie) a otvorenejším hraniciam. Prísnejšie kontroly a monitorovanie na hraniciach zaručujú bezpečnosť krajín. Otvorenie hraníc pre ukrajinské obyvateľstvo, ktoré opúšťa svoje domovy v dôsledku ruskej invázie na ich územie, považujú do istej miery za bezpečnostnú a hospodársku hrozbu. Verejnosti účelovo interpretovali názory a postoje, ktoré prispeli k polarizácii spoločnosti a ovplyvňovali vývoj nálad verejnosti, o čom svedčia viaceré realizované výskumy.

V roku 2022 preukázali prieskumy verejnej mienky Slovákov ich pozitívne vnímanie prijatia Ukrajincov na našom území, pričom zaznamenaný bol silný pocit solidarity k hľadaniu útočiska pred vojnou, pomerne vysoká ochota podporovať utečencov z Ukrajiny formou materiálnej alebo dobrovoľníckej pomoci (Papcunová, 2023). Neutíchajúci konflikt, šíriace sa dezinformačné snahy, či negatívne dopady vojny preukazujúce sa aj v hostiteľských krajinách čoraz viac ovplyvňovali nálady v spoločnosti. Výskum mimovládnej organizácie GLOBSEC (2022), ktorý bol uskutočnený v krajinách V4 ukázal, že ľudia z Českej republiky, Maďarska a Poľska majú kladný vzťah k utečencom z Ukrajiny, pričom na Slovensku

sa na nich 52% ľudí pozerá negatívne. Jedným z kľúčových faktorov zmeny vnímania ukrajinských utečencov je strach ľudí z pomoci utečencom, keďže predstavujú záťaž pre ekonomickú situáciu na Slovensku. To sa odráža aj v názoroch na to, akú podporu by mali utečenci dostávať. Viac ako polovica Slovákov nesúhlasí s prijímaním ukrajinských utečencov a tiež so zachovaním poskytnutej podpory. Výskum poukazuje na to, že postoje verejnosti k utečencom bývajú ovplyvnené vzdelaním a finančnou situáciou respondentov (negatívny názor častejšie vyjadrujú ľudia s nižšími príjmami a nižším vzdelaním) a sú tiež ovplyvnené informáciami, ktoré nekriticky prijímajú a neoverujú ich pravdivosť. Významnú úlohu však zohráva aj politická príslušnosť. Ďalším dôležitým faktorom ovplyvňujúcim toto vnímanie je stranícka politika. Voliči strán, ktoré presadzujú nepriateľskú rétoriku voči utečencom, oveľa častejšie vnímajú prítomnosť Ukrajincov negatívne. Výskum Central European Digital Media Observatory (Wenzel, 2023) realizovaný v Poľsku, v Českej a Slovenskej republike ukázal, že naratívy namierené proti ukrajinským utečencom boli z krajín opäť najviac rozšírené na Slovensku. Najväčší počet respondentov veril, že medzi utečencami je veľa zločincov, pričom práve medzi slovenským obyvateľstvom sú najviac zaznamenané proruské naratívy zamerané proti ukrajinskému obyvateľstvu a štátu. Na základe uvedeného teda možno konštatovať, že táto rétorika bola úspešná, keďže sa vnímanie Slovákov vo vzťahu k ukrajinským utečencom postupne menilo.

V tomto kontexte považujeme za dôležité poukázať na najvýznamnejšie subjekty krajnej pravice, a to stranu ĽSNS a hnutie Republika. ĽSNS reprezentuje ambície pravicového extrémizmu a je charakteristická historickým revizionizmom, nacionalizmom, tvrdým euroskepticismom, protirómskym, protimigračným a protimoslimským naratívom. Je tiež známa využívaním fašistickej symboliky, rasistickými a xenofóbnymi postojmi. Prezentuje sa ako jediná alternatíva voči etablovaným stranám s cieľom ochrániť slovenský národ pred nebezpečenstvom globalizácie a rôznymi vnútornými či vonkajšími nepriateľmi. Líder politickej strany, Marián Kotleba, ale aj iní členovia strany sú spájaní s extrémistickým konaním, za ktoré boli obžalovaní a súdení. Hnutie Republika, založené v roku 2021 odídencami z ĽSNS,

predstavuje populistickú radikálnu pravicovú stranu, ktorá sa snaží dištancovať od svojej minulosti. Snaží sa navodiť dojem umiernennej opozičnej strany odmietajúcej extrémizmus v akejkoľvek podobe. Vzhľadom na kontinuitu v personálnom obsadení, ale aj čiastočným zmenám v rétorike strany, ju však možno považovať za subjekt silne presadzujúci ochranu národných záujmov pred negatívnymi vonkajšími a vnútornými vplyvmi. Na základe obsahovej analýzy novín ktoré vydáva ĽSNS, predvolebných programov, vyjadrení a stanovísk prezentovaných predstaviteľmi ĽSNS a Republika môžeme konštatovať, že sa často objavuje myšlienka ochrany národa, pričom ako jeho nepriatelia sú identifikovaní migranti alebo ukrajinská menšina.

„Zabrániť invázii imigrantov, násilníkov a znásilňovačov!“ (KOTLEBOVCI – Ľudová strana Naše Slovensko, 2020, s. 10).

„Zradné vlády tak budú mať výhovorku, prečo musia imigrantov prijímať. Pre nás sa strata národnej a kresťanskej identity nedá vyčíslieť peniazmi, a preto takéto šialenstvo razantne odmietame“ (KOTLEBOVCI – Ľudová strana Naše Slovensko, 2023, s. 2).

„Oni slúžia svojim globálnym pánom, a podľa toho ich politika aj vyzerá. Keď sa im v minulom volebnom období nepodarilo našu národnú identitu a štátnu suverenitu rozobrať a zničiť cez povinné kvóty na prijímanie imigrantov zo západu, tak to dnes skúšajú cez Ukrajincov z východu. A je na každom z nás, ako sa k tejto obrovskej hrozbe pre národ sám postaví“ (KOTLEBOVCI – Ľudová strana Naše Slovensko, 2022, s. 2).

„Najprvo Slováci, až potom Ukrajinci“ Vláda z obyvateľov SR robí občanov 2. kategórie“ (KOTLEBOVCI – Ľudová strana Naše Slovensko, 2022, s. 1).

„Na pomoc Ukrajincom doplatí celý národ! Prišielci vás pripravujú o vyšší plat a potom aj o samotnú prácu“ (KOTLEBOVCI – Ľudová strana Naše Slovensko, 2022, s. 2).

V súvislosti s hnutím Republika môžeme konštatovať, že skutočne došlo k zmene, resp. k zmierneniu rétoriky. V mnohých prípadoch však zdieľa rovnaký názor na migráciu, avšak tendencia poukazovať na problém týkajúci sa príchodu Ukrajincov na slovenské územie nie je taká intenzívna. Rovnako ako ĽSNS, aj hnutie Republika tvrdí, že Slovensko pomáha Ukrajine na úkor národného obyvateľstva, predovšetkým vo vzťahu k neadekvátne vyso-

kej vojenskej pomoci, ktorá pomáha pri eskalácii konfliktu a neprináša mier.

„Nebudeme sa len nečinne prizerať, ako Slovensko zaplavujú ilegálni migranti. Nie sme banánová krajina, do ktorej môže prísť hocikto bez povolenia. Čo robí štát!? Nič! Prizerá sa, ako sa tu promenujú špekulanti bez papierov. Ombudsmana trápi porušovanie ich práv, nie obavy a strach Slovákov. Všetko je postavené na hlavu! REPUBLIKA je za nekompromisné riešenie. Nelegálnych imigrantov tu nechceme a proti nedovolenému prekračovaniu hraníc tvrdo zakročíme!“ (Republikán, 2023a).

„Myslíme si, že Slovensko pomohlo Ukrajine už dosť. Humanitárne, finančne aj vojensky. My, žiaľ, už nemáme z čoho pomáhať. Štátny rozpočet, štátne financie sú rozvrátené a ozbrojené sily sú vybrakované. My nemáme náboje, nemáme tanky, nemáme stíhačky, nemáme migy, nemáme vrtuľníky, nemáme protivzdušnú obranu, nemáme nič. Preto bude našou prioritou obnovovať Slovenskú republiku a nie Ukrajinu“ (Uhrík, 2023).

Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že rétorika pravicových populistov a extrémistov využíva naratív hranice a jej prísnejšej kontrole prispievajúcej k eliminácii potenciálnych hrozieb významne prispela k ovplyvneniu verejnej mienky. Najvýznamnejší dopad mala na zmenu postoja k prijímaniu a pomoci ukrajinských utečencov, či pomoci poskytnutej samotnej Ukrajine, ale aj potrebe posilnenia hraníc, čo deklaruje viacero realizovaných výskumov zaoberajúcich sa vnímaním slovenskej spoločnosti. V nasledujúcej časti štúdie objasníme jej dopad na respondentov pochádzajúcich z Košického a Prešovského kraja, ktoré predstavujú prihraničné oblasti s Ukrajinou. Z tohto dôvodu možno chápať ich kontakt s príslušníkmi ukrajinského národa ako intenzívnejší a bezprostrednejší, zároveň možno predpokladať vyššiu mieru pociťovanie obáv z dopadov tohto konfliktu.

Metodologicko-analytická časť

Výber výskumnej vzorky, vekové rozpätie respondentov – celkový počet respondentov zapojených do prieskumu bol 884,¹ pričom bola reprezentatívna podľa veku, pohlavia, úrovne

¹ Reprezentatívny prieskum bol realizovaný agentúrou 2muse v období 29. 1. – 15. 02. 2024 v rámci projektu APVV-21-0057 Slovensko-Ukrajinská cezhraničná spolupráca počas a po pandémie COVID-19: faktory a perspektívy, dopad na politiky.

najvyššieho dosiahnutého vzdelania i veľkosti sídla, čo korešponduje s demografickým rozložením obyvateľstva na vybranom území. Vzhľadom na testovanie stanovených hypotéz budeme pracovať s celou vzorkou, pričom v niektorých prípadoch poukážeme na komparáciu vekových skupín respondentov 18 – 29 rokov,² 30 – 39 rokov, 40 – 49 rokov, 50 – 59 rokov, 60 a viac rokov.

Technika zberu dát – berúc do úvahy deskriptívnu povahu štúdie, vhodnou technikou pre zber dát je napriek svojim obmedzeniam online dotazníkový prieskum, ktorý bol realizovaný v rámci Prešovského a Košického kraja. Výber týchto krajov súvisí s dlhodobou vysokou volečskou podporou ĽSNS (jej pokles bol zaznamenaný až v súvislosti s voľbami do NR SR 2020) a pomerne vysokou podporou hnutia Republika v Prešovskom (druhý najvyšší volebný zisk) a Košickom kraji (štvrtý najvyšší volebný zisk).

Dotazník bol zameraný na získanie názorov a postojov respondentov v súvislosti s režimom hranice a infraštruktúrou, cezhraničnú interakciu a spoluprácu, Európsku úniu a bilaterálnymi vzťahmi, obavami z vojny na Ukrajine, dopadmi pandémie a problematikou vnímaním pravicového extrémizmu. Na účely merania percepcií, postojov a názorov sme okrem kategorickej škály s dichotomickou od-

poveďou použili predovšetkým verbálnu 5-bodovú a numerickú 7-bodovú alebo 10-bodovú Likertovu viacpoložkovú škálu pre každú skupinu otázok.

V procese analýzy výsledkov prieskumu sme využili kontingenčné tabuľky ako nástroj pre systematické usporiadanie a vizualizáciu vzťahov medzi dvomi alebo viacerými kategorickými premennými. Pre štatistické spracovanie dát sme pracovali aj so softvérom SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*). Na vyhodnotenie odpovedí respondentov sme použili explanačnú a deskriptívnu analýzu zahŕňajúcu priemerné hodnoty a štandardné odchýlky, taktiež Spearmanovu korelačnú analýzu, ale aj Cramerovo V, aby sme vyhodnotili vzťahy medzi odpoveďami respondentov v prípade jednotlivých premenných v rámci rôznych skupín otázok. Pri analýze dát sme použili neparametrický test zameraný na komparáciu, a to Kruskal-Wallisova analýzu rozptylu.

Interpretácia a analýza výsledkov prieskumu

Vzhľadom na početnosť otázok v dotazníku sa pri interpretácii a analýze výsledkov prieskumu zameriame iba tie, ktoré bezprostredne súvisia so stanovenými hypotézami.

Pravicové extrémistické subjekty si získavajú najväčšiu podporu prostredníctvom internetu predovšetkým mladých ľudí. Testovaním tejto hypotézy budeme zisťovať, či respondenti, skutočne získavajú najviac informácií z internetu (sociálnych sietí a online spravodajstva), a tiež skutočnosť, či online priestor prispieva k radikalizácii ich názorov, a to predovšetkým vo vzťahu k migrantom i samotnému vnímaniu Ukrajincov. Taktiež overíme, či respondenti získavajúci informácie predovšetkým z online priestoru vykazujú vyššiu mieru obáv z diania na Ukrajine a jej dopadov pre Slovensko.

² Vzorka 18 – 29 rokov bola stanovená z dôvodu rôznych (najmä psychologických) výskumov, ktoré hovoria o tomto období ako o vznikajúcej, resp. vynárajúcej sa dospelosti. Vek 18 rokov predstavuje hranicu získania aktívneho volebného práva, je spojené s ukončením štúdia, hľadaním si zamestnania, ale aj odchodom z domu, predefinovaním vzťahov s rodičmi (zvýšená nezávislosť od rodičov), založenia si vlastnej rodiny, či formovania kariérneho postupu alebo rozvíjania náboženského presvedčenia. Jednotlivec prijíma zodpovednosť za seba/svoj život, robí nezávislé rozhodnutia a stáva sa finančne nezávislým. V porovnaní s dospelými však nemá vytvorenú stabilnú životnú štruktúru (dlhodobý vzťah, stabilné zamestnanie a pod.). Skúma, kým chce byť, necíti sa ako dieťa, ale skôr ako dospelý, zameriava sa na vlastné potreby a túžby, pričom rád experimentuje. Mladí ľudia sa v tomto období často cítia nezraniteľní voči negatívnym dôsledkom, ich hedonistické postoje sú spájané s účasťou na rizikovitom správaní (Sussman, Arnett, 2014). Čelia rôznym výzvam, pričom zažívajú nestabilitu a zmeny v sociálnych rolách a očakávaníach v ich správaní, ktoré môže prispieť k zvýšeniu stresu a k vzniku alebo prejavom rôznych duševných chorôb.

Tabuľka 1 Najsledovanejší zdroj informácií

	Iné	Online spravodajstvo	Priatelia	Rodina	Sociálne siete	Médiá
Muž	2,91%	21,69%	2,91%	3,44%	21,16%	47,88%
18 – 29 rokov	4,55%	20,45%	4,55%	13,64%	34,09%	22,73%
30 – 39 rokov	2,78%	22,22%	4,63%	0,93%	25,00%	44,44%
40 – 49 rokov	2,33%	23,26%	1,16%	4,65%	19,77%	48,84%
50 – 59 rokov	2,04%	26,53%	2,04%	2,04%	20,41%	46,94%
60 a viac rokov	3,30%	17,58%	2,20%	1,10%	12,09%	63,74%
Žena	3,56%	13,83%	2,96%	4,15%	20,36%	55,14%
18 – 29 rokov	1,61%	17,74%	4,03%	10,48%	33,06%	33,06%
30 – 39 rokov	6,45%	9,68%	8,06%	3,23%	27,42%	45,16%
40 – 49 rokov	4,62%	10,77%	1,54%	3,08%	27,69%	52,31%
50 – 59 rokov	3,48%	13,04%	2,61%	2,61%	13,91%	64,35%
60 a viac rokov	3,57%	14,29%	0,71%	0,71%	7,86%	72,86%
	3,28%	17,19%	2,94%	3,85%	20,70%	52,04%

Zdroj: vlastné spracovanie

Na otázku, z akých zdrojov najčastejšie získavajú respondenti informácie o politickom dianí doma a vo svete³ obe pohlavia jednoznačne preferovali možnosť médií (TV, rozhlas, printové médiá) v takmer všetkých vekových kategóriách (44 – 73%). Mladí muži ako jediní považujú za najdôležitejší zdroj informácií skôr sociálne siete (34%), u mladých žien sú preferencie médií a sociálnych sietí na rovnakej úrovni (v oboch prípadoch 33%). U mužov v takmer všetkých vekových kategóriách okrem 60 a viac rokov (18%), zohráva významnú úlohu aj online spravodajstvo (20 – 27%), pričom takmer vo všetkých prípadoch ho možno vnímať ako druhý najčastejšie vyhľadávaný zdroj informácií. Pre ženy do 60. roku života sú druhým významným zdrojom sociálne siete (14 – 27%), vo vyššom veku dôležitejšiu úlohu zohráva online spravodajstvo (14%). Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že marginálny vplyv má ako zdroj informácií o politickom dianí na Slovensku či vo svete rodina a priatelia.

Kultúrna diverzita je neoddeliteľnou súčasťou ľudskej identity a každý má právo na jej rešpektovanie. V demokracii je preto dôležité, aby ju každý občan mohol prejavíť bez strachu z diskriminácie a potlačania, naopak je potrebné vnímať, že prispieva k pluralite názorov a hodnôt. Xenofóbia, ako chorobný strach zo všetkého cudzieho, je zdrojom negatívnych alebo nenávisťných vyjadrení voči menšinám,

prípadne rasistických prejavov založených na predsudkoch k ľuďom iného etnického či kultúrneho pôvodu. Cudzinci sú často vnímaní ako vonkajší nepriateľ, ktorý z pohľadu pravicových extrémistov a predstavuje hrozbu národa a jeho identity. Zisťovali sme preto postoj respondentov k výroku „Cudzinci sú len zdrojom kriminality a všemožných problémov“.

³ Pri tejto otázke je tiež dôležité podotknúť, že respondenti mali označiť len jeden zo spomínaných zdrojov, ktorý považujú zo svojho pohľadu za najčastejšie využívaný.

Tabuľka 2 Postoj ku kultúrnej diverzite – Cudzinci ako zdrojom kriminality a problémov

	Rozhodne nesúhlasíte	Nesúhlasíte	Ani súhlas, ani nesúhlas	Neviem posúdiť	Súhlasíte	Rozhodne súhlasíte
18 – 29 rokov	11,31%	20,83%	30,95%	11,31%	17,26%	8,33%
30 – 39 rokov	8,82%	11,76%	38,82%	10,59%	14,71%	15,29%
40 – 49 rokov	11,26%	19,87%	35,76%	9,27%	14,57%	9,27%
50 – 59 rokov	6,71%	17,68%	43,29%	12,20%	14,63%	5,49%
60 a viac rokov	8,66%	21,21%	42,42%	7,79%	12,99%	6,93%
	9,28%	18,44%	38,57%	10,07%	14,71%	8,94%

Zdroj: vlastné spracovanie

Najväčší súhlas vyjadrila veková skupina respondentov 30 – 39 rokov. Naopak, najvyššiu mieru nesúhlasu preukázali mladí ľudia (36%), a tiež respondenti vo veku nad 60 rokov. Je však dôležité podotknúť, že naprieč všetkými vekovými kategóriami, okrem mládeže, prevládal neutrálny postoj (35%).

V uskutočnenom reprezentatívnom dotazníku sme zisťovali vnímanie odlišných skupín (menšín) a mieru ich tolerancie. Respondentmi deklarovaná miera prekážania uvedených skupín (menšín) nám naznačí tolerantný alebo

intolerantný postoj voči rozmanitosti ľudí žijúcich alebo prichádzajúcich na územie Slovenska. Svoju pozornosť sme zamerali na skúmanie postoja k odlišným skupinám, kde sme zaradili Rómov, Moslimov, ľudí inej sexuálnej orientácie alebo inej farby pleti, taktiež Židov, utečencov z krajín zasiahnutých vojnou a hladom, ale aj cudzincov okolitých krajín zamestnaných na Slovensku i mieru ich tolerancie z pohľadu respondentov. Nás zaujímali postoje k posledným dvom uvedeným skupinám, analýzou ktorých sme sa bližšie zaoberali.

Tabuľka 3 Vnímanie odlišných skupín (menšín) a miera ich tolerancie – Utečenci z krajín zasiahnutých vojnou a hladom

	1 - vôbec by neprekážali	2	3	4	5	6	7 - veľmi by prekážali
18 – 29 rokov	13,69%	11,90%	13,69%	20,83%	14,29%	11,31%	14,29%
30 – 39 rokov	10,59%	9,41%	11,18%	22,94%	18,82%	8,82%	18,24%
40 – 49 rokov	11,26%	9,27%	11,92%	21,19%	17,22%	7,28%	21,85%
50 – 59 rokov	10,37%	10,98%	11,59%	29,27%	14,63%	7,93%	15,24%
60 a viac rokov	9,96%	14,72%	13,42%	20,35%	17,32%	11,69%	12,55%
	11,09%	11,54%	12,44%	22,74%	16,52%	9,62%	16,06%

Zdroj: vlastné spracovanie

Toleranciu utečencov z krajín zasiahnutých vojnou a hladom možno vnímať aj ako mieru empatie voči týmto ľuďom, ktorí čelia ťažkým životným podmienkam. Značný vplyv má na to politická polarizácia. Krajne pravicové subjekty hovoria o týchto utečencoch prevažne ako o ekonomických migrantoch predstavujúcich hrozbu pre národnú identitu a ekonomickú stabilitu štátu. Negatívne postoje k týmto oso-

bám v najmenej miere vykazujú práve mladí ľudia, kde približne rovnaký počet poukazuje na mieru prekážania resp. neprekážania utečencov v susedstve (39%). Opačné tendencie možno zaznamenať u respondentov vo veku 30 – 39 a 40 – 49 rokov, kde by sa táto skupina nestretla s pozitívnym prístupom u viac ako 45% z ich celkového počtu.

Tabuľka 4 Vnímanie odlišných skupín (menšín) a miera ich tolerancie – Cudzinci okolitých krajín zamestnaní na Slovensku

	1 - vôbec by neprekážali	2	3	4	5	6	7 - veľmi by prekážali
18 – 29 rokov	22,02%	14,29%	16,67%	20,24%	8,33%	8,93%	9,52%
30 – 39 rokov	15,29%	10,00%	11,76%	26,47%	15,29%	8,24%	12,94%
40 – 49 rokov	17,22%	14,57%	12,58%	19,87%	13,91%	9,27%	12,58%
50 – 59 rokov	23,17%	12,80%	12,80%	29,88%	10,37%	6,10%	4,88%
60 a viac rokov	16,02%	19,91%	12,99%	22,94%	14,72%	7,36%	6,06%
	18,55%	14,71%	13,35%	23,87%	12,67%	7,92%	8,94%

Zdroj: vlastné spracovanie

Xenofóbne tendencie respondentov sme zisťovali už na základe tvrdení v súvislosti s kultúrnou diverzitou. Aj v prípade výroku „Cudzinci okolitých krajín zamestnaní na Slovensku“, zaznamenávame najväčšiu mieru tolerancie u mladých ľudí, kde viac ako 52% by táto skupina ľudí neprekážala. Najväčšiemu počtu respondentov, ktorým by naopak pracu-

júci cudzinci na Slovensku v susedstve prekážali, patria do vekových kategórií 30 – 39 rokov a 40 – 49 rokov.

V oblasti cezhraničnej interakcie a spolupráce sme zisťovali názory respondentov na samotných Ukrajincov, pričom vyjadrovali mieru súhlasu s uvedenými charakteristikami.

Tabuľka 5 Miera súhlasu s charakteristikami ľudí na Ukrajine

	Rozhodne súhlasíte	Súhlasíte	Ani súhlas, ani nesúhlas	Nesúhlasíte	Rozhodne nesúhlasíte	Nevie posúdiť
Pracoviti	6,56%	7,92%	35,86%	27,38%	7,92%	14,37%
Produktívni (výkonni/zruční/schopní)	6,22%	9,84%	35,63%	26,47%	6,45%	15,38%
Úprimní	8,60%	13,12%	37,10%	18,21%	5,54%	17,42%
Pokojní	9,95%	18,67%	36,65%	12,90%	4,75%	17,08%
Bohatí	6,00%	13,57%	38,01%	15,84%	8,14%	18,44%
Otvorení/prístupní/priateľskí	6,56%	10,29%	38,35%	23,08%	4,64%	17,08%
Disciplinovaní	11,99%	18,67%	35,52%	14,03%	3,51%	16,29%
Rovnakí ako my	10,63%	16,06%	30,43%	21,15%	8,82%	12,90%
S pozitívnym prístupom k nám	8,82%	13,35%	34,50%	22,40%	4,98%	15,95%
Majú „európsku“ kultúru	12,33%	17,31%	32,35%	17,08%	4,52%	16,40%
Spoľahliví/dodržia slovo	11,88%	15,38%	32,24%	13,35%	3,05%	24,10%
Majú sklon ku korupcii	1,24%	5,66%	25,34%	28,05%	17,08%	22,62%

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe odpovedí respondentov môžeme konštatovať, že približne tretina respondentov má v prípade jednotlivých charakteristických čŕt Ukrajincov prevažne neutrálny postoj, ktorý vyjadřila prostredníctvom možnosti ani súhlas, ani nesúhlas. Výnimkou je tvrdenie, že ľudia na Ukrajine majú sklon ku korupcii, kde neutrálne stanovisko zaujalo len 25%, pričom len 6,9% čiže najnižší počet respondentov vyjadrilo súhlas a až 45,13% z ich celkového počtu nesúhlas s touto charakteristikou. V tomto prípade zaznamenávame najvýraznejšiu odchýlku miere vyjadreného ne/súhlasu s inými prisudzovanými charakteristickými čŕtami

ukrajinského obyvateľstva žijúceho na druhej strane hranice.

Prejavy extrémizmu sú čoraz častejším spoločenským javom, pričom možno zaznamenať ich rastúcu akceptáciu. K prejavom pravicového extrémizmu možno zaradiť rasizmus, xenofóbiu, intoleranciu, antisemitizmus, ale aj náboženský fanatizmus a ultranacionalizmus. V súvislosti s vnímaním prejavov pravicového extrémizmu sme zisťovali postoj jednotlivcov, kde vyjadrením miery súhlasu, resp. nesúhlasu deklarovali akceptáciu extrémistického konania.

Tabuľka 6 Postoj k prejavom pravicového extrémizmu

	Nesúhlasím s nimi	Niekedy s nimi súhlasím	Súhlasím s nimi	Nezaujíam sa	Nezaregistroval/a som ich
Muž	39,95%	15,08%	10,58%	15,08%	19,31%
18 – 29 rokov	38,64%	20,45%	31,82%	4,55%	4,55%
30 – 39 rokov	36,11%	14,81%	12,96%	11,11%	25,00%
40 – 49 rokov	38,37%	16,28%	10,47%	10,47%	24,42%
50 – 59 rokov	34,69%	20,41%	4,08%	24,49%	16,33%
60 a viac rokov	49,45%	8,79%	1,10%	24,18%	16,48%
Žena	33,20%	12,45%	5,73%	19,76%	28,85%
18 – 29 rokov	28,23%	11,29%	12,90%	20,16%	27,42%
30 – 39 rokov	11,29%	20,97%	9,68%	24,19%	33,87%
40 – 49 rokov	30,77%	16,92%	3,08%	18,46%	30,77%
50 – 59 rokov	46,96%	10,43%	3,48%	13,91%	25,22%
60 a viac rokov	37,14%	9,29%	0,71%	22,86%	30,00%
	36,09%	13,57%	7,81%	17,76%	24,77%

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 7 War-related stress scale: Miera pociťovaných obáv v súvislosti s vojnou na Ukrajine

War-related stress scale	1 – žiadne obavy	2	3	4	5	6	7 – veľké obavy
Moja osobná bezpečnosť	10,18%	8,82%	8,71%	18,10%	22,74%	14,03%	17,42%
Bezpečnosť mojich blízkych	9,62%	8,60%	9,05%	15,38%	19,46%	15,72%	22,17%
Prístup k základným tovarom (potraviny, lieky)	13,46%	12,44%	9,73%	19,57%	18,55%	12,67%	13,57%
Prílev vojnových utečencov	5,88%	7,47%	8,71%	14,93%	18,21%	16,18%	28,62%
Vojna sa presunie na Slovensko	12,22%	9,05%	10,63%	16,74%	14,59%	14,59%	22,17%
Vojna sa presunie do ďalších krajín Európy alebo do celého sveta	11,54%	9,62%	11,20%	17,08%	14,71%	13,12%	22,74%
Vojna prerastie do jadrového konfliktu, hrozí nám jadrová apokalypsa	9,73%	10,63%	10,07%	16,86%	17,08%	11,99%	23,64%
Rast cien (inflácia), ekonomická kríza v krajine	3,17%	2,15%	6,22%	16,40%	19,12%	20,48%	32,47%
Nedostatok zdrojov energie (plyn, ropa, elektrina)	4,19%	3,73%	8,03%	16,29%	19,91%	20,59%	27,26%
Vojna spôsobí zmenu politického režimu na Slovensku	10,18%	8,60%	9,95%	20,25%	18,10%	12,67%	20,25%

Zdroj: vlastné spracovanie

Približne tretina mužskej populácie v rôznom veku nesúhlasí s prejavmi pravicového extrémizmu, ktoré sa vyskytujú v ich okolí. Mladí muži vo veku 18 – 29 rokov predstavujú najpočetnejšiu skupinu respondentov (38,64%), no len o čosi nižší počet s nimi súhlasí (31,82%). Takmer 5% z ich celkového počtu prejavy pravicového extrémizmu vo svojom okolí nezaregistrovalo, čo je v komparácii s mladými ženami (27%) podstatne menej. Rovnaký trend možno vidieť aj v prípade občasného súhlasu, prípadne nezájmu. S takýmto konaním nesúhlasí 28,23% mladých respondentiek. Celkovo môžeme zhodnotiť, že svoj nesúhlas vyjadril väčší počet mužov (39,95%) ako žien (33,20%).

Aktuálne prebiehajúca vojna na Ukrajine ovplyvňuje životy ľudí v mnohých krajinách sveta, no predovšetkým Európy a Slovenska. V tejto súvislosti bola vytvorená⁴ škála stresu týkajúcej sa predmetnej vojny s cieľom zistiť jej vplyv na životy ľudí žijúcich mimo oblasti konfliktu. Škála pozostáva z deviatich položiek, ktoré zahŕňajú stres o vlastnú bezpečnosť a budúcnosť, prístup k základným potrebám, potenciálne zhoršenie hospodárskej situácie a možnú eskaláciu konfliktu s možnosťou jadrovej hrozby. Prostredníctvom zistenej miery stresu sa pokúsime zistiť, ako aktuálna miera pociťovaných obáv v konkrétnych oblastiach

ovplyvňuje tendenciu inklinovať k pravicovému extrémizmu. Subjekty krajnej pravice, ktoré sme si v práci predstavili totiž často prezentujú názory, v rámci ktorých poukazujú na dianie na Ukrajine ako oprávnené, ukrajinskí odídenci (utečenci z dôvodu vojenského konfliktu) žijú na úkor národného obyvateľstva, pričom štát dopláca na podporu Ukrajiny po ekonomickej stránke. Ukrajinci sú teda často nepriamo označovaní a vnímaní ako vonkajší nepriateľ národa.

Na základe odpovedí respondentov môžeme konštatovať, že v prípade väčšiny oblastí (osobná bezpečnosť, bezpečnosť blízkych, presun vojenského konfliktu na Slovensko, ale aj do iných krajín Európy či sveta, hrozba jadrového konfliktu, vojna môže spôsobiť zmenu politického režimu na Slovensku) sa miera obáv pohybovala na úrovni 50%, pričom respondenti sa najmenej obávajú obmedzenia prístupu k základným potravinám a liekom (44,80%). Vyššia miera obáv bola zaznamenaná v prípade prílevu vojnových utečencov (63,01%) a nedostatku zdrojov energie ako plyn, ropa a elektrina (67,76%). Najviac sa respondenti obávajú rastu cien (inflácie), ekonomickej krízy v krajine v dôsledku vojny, miera obáv dosiahla až 72,06%. Možno teda konštatovať, že naratív krajnej pravice v tomto smere je úspešne šírený a akceptovaný verejnosťou, no do istej náratu obáv z ekonomickej a energetickej krízy v krajine prispela aj opozícia kritikou prijatých opatrení na zmiernenie ich dopadov pre spoločnosť.

Hypotéza 1 – Online prostredie ovplyvňuje mieru radikalizácie a prispieva:

A) k šíreniu nenávisťných názorov a postojov

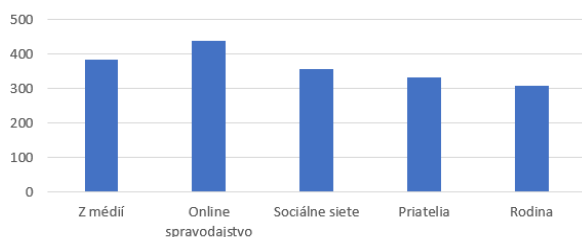
⁴ Škála bola vypracovaná autormi Lenka Vargová, Bibiána Jozefiaková, Martin Lačný a Matúš Adamkovič (2023) v rámci štúdie podporenej Slovenskou agentúrou pre výskum a vývoj a Výskumnou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied.

subjektov pravicového radikalizmu a extrémizmu zameraných voči cudzincom i negatívne vnímajú samotných Ukrajincov;

B) vykazovaniu vyššej miery obáv z dopadov vojnového konfliktu na Ukrajinu pre Slovensko.

Vo vzťahu k uvedenej hypotéze 1 sme uskutočnili korelačnú analýzu medzi vybranými premennými. V prípade premennej P2, kde sme zisťovali, z akého zdroja získavajú respondenti najčastejšie informácie o politickom dianí na Slovensku a vo svete, sme skúmali súvislosť s mierou stotožnenia sa s tvrdením obsiahnutým v premennej P5_B zameranej na vnímanie cudzincov. Na základe Kruskal-Wallis testu (17.387) $p < 0,01$ možno konštatovať rozdiel medzi mierou stotožňovania sa s tvrdením, že cudzinci sú zdrojom kriminality a všemožných problémov a typom zdroja, z ktorého respondenti najčastejšie získavajú informácie.

Graf 1 Rozdelenie rankov Kruskal-Wallis testu

Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS

Obrázok 1 Spearmanov korelačný test – korelačný koeficient medzi P6_C a Q15

Correlations													
P6_C - Miera prekážania skupiny v susedstve Utečenci z krajín zasiahnutých vojnou a hladom	Q15_A - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Produktívni (výkonní/zruční/šchopní)	Q15_B - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Pracovití	Q15_C - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Úprimní	Q15_D - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Pokojní	Q15_E - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Bohatí	Q15_F - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Otvorení/prístupní/priateľskí	Q15_G - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Disciplinovaní	Q15_H - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Rovnakí ako my	Q15_I - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine S pozitívnym prístupom k nám	Q15_J - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Majú „európsku“ kultúru	Q15_K - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Spôľahliví/do držia slovo	Q15_L - Miera súhlasu s nasledujúcim charakteristikami ľudí na Ukrajine Majú sklon ku korupcii	
1,000	,219**	,187**	,133**	,102**	-,155**	,199**	,160**	,261**	,216**	,185**	,047	-,168**	
	,000	,000	,000	,002	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,162	,000	
884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884

Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS

V prípade premenných P6_C (Utečenci z krajín zasiahnutých vojnou a hladom) a miery stotožnenia sa s uvedenými tvrdeniami Q15 sme zaznamenali najvyššiu koreláciu vo vzťahu k Q15_H (0.261), Q15_I (0.219), Q15_A (0.216). Môžeme teda konštatovať, že respondenti, ktorým by v susedstve prekážali utečenci z krajín zasiahnutých vojnou a hladom vykazujú rovnako negatívny postoj voči Ukrajincom, ktorých nevnímajú rovnakých ako sme

Na vzorke všetkých respondentov bez ohľadu na vek sa názor na cudzincov líšil v súvislosti s typom zdroja, z ktorého respondenti najčastejšie čerpajú informácie. Korelačný test Cramerovo V zaznamenal slabú, ale signifikantnú koreláciu (0.115) medzi zdrojom informácií a názorom na cudzincov ako ľudí, ktorých možno označiť za zdroj kriminality. V prípade online spravodajstva, médií a sociálnych sietí ako najpreferovanejšieho zdroja informácií, respondenti s tvrdením o negatívnom vnímaní cudzincov viac súhlasili.

Následne sme zisťovali koreláciu medzi premennou P6 zahrňujúcou mieru prekážania vybraných skupín v susedstve z pohľadu respondentov (zamerali na možnosť C, t. j. utečencov z krajín zasiahnutých vojnou a hladom a D, t. j. cudzincov okolitých krajín zamestnaných na Slovensku) a Q15 zachytávajúcou škálu súhlasu respondentov s charakteristikami Ukrajincov.

my (Q15_H), označujú v nízkom miere ako pracovitých a pozitívnym prístupom k nám. Naopak, negatívna korelácia bola zaznamenaná v prípade Q15_L (-0.168), Q15_E (-0.155), z ktorej usudzujeme, že tí respondenti, ktorým by utečenci v susedstve prekážali, menej súhlasia s tvrdeniami, že Ukrajinci majú sklon ku korupcii (Q15_L) a sú považovaní za bohatých ľudí (Q15_E).

Obrázok 2 Spearmanov korelačný test medzi premennými P6_D a Q15

Correlations												
P6_D - Miera prekážania skupiny v susedstve Cudzinci okolitých krajín zamestnaní na Slovensku	Q15_A - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Pracovití	Q15_B - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Produktívni (výkonní/zruční /šchopní)	Q15_C - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Uprímní	Q15_D - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Pokojní	Q15_E - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Bohatí	Q15_F - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Otvorení/prísta- upní/priateľsk- í	Q15_G - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Disciplinovaní	Q15_H - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Rovnakí ako my	Q15_I - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine S pozitívnym prístupom k nám	Q15_J - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Majú „európsku“ kultúru	Q15_K - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Spôsobívlídlo držia slovo	Q15_L - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristik ami ľudí na Ukrajine Majú sklon ku korupcii
1,000	,237**	,204**	,122**	,080*	-,137**	,171**	,100**	,208**	,192**	,145**	,029	-,119**
.	,000	,000	,000	,018	,000	,000	,003	,000	,000	,000	,391	,000
884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884	884

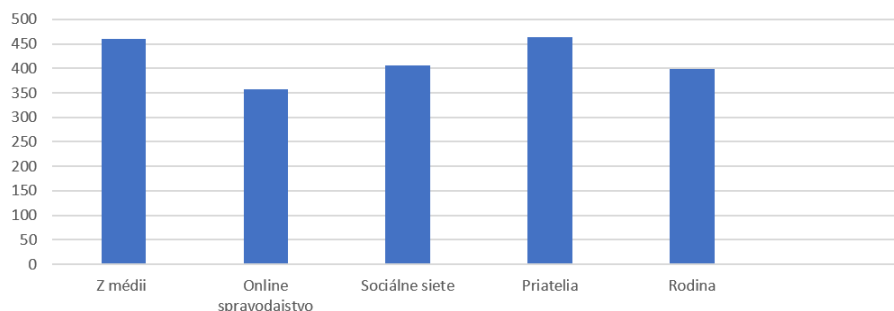
Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS

Miernu, slabú koreláciu sme spozorovali v prípade premennej Q15_A (0.237) a Q15_B (0.204) rovnako ako v prípade Q15_H (0.208) naopak zápornú koreláciu v prípade premennej Q15_E (-0.137) a Q15_L (-0.119). To znamená, že bola zaznamenaná súvislosť v prípade respondentov, ktorým by v susedstve veľmi prekážali cudzinci z okolitých krajín zamestnaní na Slovensku a nízkej miere vnímania Ukrajincov ako pracovitých (Q15_A), produktívnych (Q15_B) a ľudí, ktorí sú rovnakí ako

my (Q15_H). V prípade negatívnej korelácie možno konštatovať, že respondenti, ktorým cudzinci najviac prekážajú, naopak uviedli nízky súhlas s tvrdeniami, že Ukrajinci sú bohatí (Q15_E) a majú sklon ku korupcii (Q15_L).

Následne sme zisťovali, či medzi premennou P2 identifikujúcou najčastejšie vyhľadávaný zdroj informácií o politickom dianí a premennou Q26 vyjadrujúcou mieru pociťovaných obáv z dopadov vojny na Ukrajine existuje z pohľadu respondentov súvislosť.

Graf 2 Rozdelenie rankov Kruskal-Wallis testu

Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS

Kruskal-Wallis test (22.975) $p < 0,001$ potvrdzuje signifikantný rozdiel v dátach s väčšou mierou stresu z vojny v prípade sledovania médií so zdrojom informácií (priatelia a rodina). Spolu s miernou až slabou koreláciou Cramerovo V 0.228 $p < 0.05$.

Hypotéza 2 – Respondenti vyjadrujúci súhlasný postoj k prejavom pravicového extrémizmu:

A) prisudzujú ukrajinskému národu prevažne negatívne charakteristiky;

B) deklarujú vyššiu mieru obáv z vojny na Ukrajine a jej dopadmi pre Slovensko.

V nadväznosti na uvedenú hypotézu sa pokúsime sa objasniť, či a do akej miery súvisí vývoj spoločensko-politickej situácie so sympatiami a podporou krajnej pravicových názorov

a postojov. V súvislosti s vojnou na Ukrajine sa totiž v jazyku pravicového extrémizmu poukazuje na potrebu posilnenia hraničných kontrol, kriminalitu ukrajinských utečencov, resp. odídenčov prichádzajúcich na územie Slovenska, taktiež zneužívanie slovenského sociálneho systému, ohrozenie bezpečnosti a ekonomické problémy plynúce z poskytnutia pomoci Ukrajine. Zameriame sa na vzťah respondentov vyjadrujúcich súhlas, resp. nesúhlas s prejavmi pravicového extrémizmu a ich vnímanie charakteristických črt Ukrajincov. Overíme tiež, či postoj k prejavom pravicového extrémizmu súvisí s mierou deklarovaných obáv v súvislosti s vojnou na Ukrajine a dopadmi, ktoré z nej môžu plynúť pre Slovensko.

Vychádzajúc z uvedeného sme preto sledovali koreláciu medzi premennou P9, predstavujúcou vyjadrenú mieru súhlasu, resp. nesúhlasu s prejavmi pravicového extrémizmu

a premennou Q15, v rámci ktorej respondenti deklarovali mieru súhlasu s charakteristikami ľudí, žijúcich na druhej strane hranice, a to na Ukrajine.

Obrázok 3 Spearmanov korelačný test medzi premennou P9 a Q15

Correlations												
P9 - Postoj k prejavom pravicového extrémizmu, ktoré sa vyskytujú v okolí	Q15_A - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Pracovití	Q15_B - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Produktívni (výkonní/ruční/šchopní)	Q15_C - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Uprímní	Q15_D - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Pokojní	Q15_E - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Bohatí	Q15_F - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Otvorení/prístupní/uprímní	Q15_G - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Disciplinovaní	Q15_H - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Rovnakí ako my	Q15_I - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine S pozitívnym prístupom k nám	Q15_J - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Majú „európsku“ kultúru	Q15_K - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Spôľahiví/do držia slovo	Q15_L - Miera súhlasu s nasledujúcim i charakteristikami ľudí na Ukrajine Majú sklon ku korupcii
1,000	,237**	,189**	,149**	,066	-,091*	,156**	,079	,165**	,167**	,127**	,020	-,118**
	,000	,000	,001	,136	,041	,000	,076	,000	,000	,004	,660	,008
508	508	508	508	508	508	508	508	508	508	508	508	508

Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS

Na základe Spearmanovho korelačného testu sme zistili kladnú strednú a slabú koreláciu v prípade premennej P6 – postoj k prejavom pravicového extrémizmu a Q15_A (0.237), Q15_B (0.189), Q15_J (0.167) a Q15_H (0.165). Slabá záporná korelácia bola zaznamenaná vo vzťahu ku Q15_L (-0.118). To znamená, že respondenti, ktorí súhlasia s prejavmi pravicového extrémizmu zväčša nesúhlasia s tvrdeniami, že Ukrajinci sú pracovití (Q15_A) a produktívni (Q15_B), majú pozitívny prístup k Slovákom (Q15_J) a sú rovnakí ako oni (Q15_H). V prípade negatívnej korelácie možno konštatovať, že respondenti, ktorí súhlasia s prejavmi pravicového extrémizmu skôr súhlasia s tvrdením, že Ukrajinci majú sklon ku korupcii (Q15_L).

Následne sme sa snažili zistiť vzťah medzi premennou P9 vyjadrujúcou postoj respondentov k prejavom pravicového extrémizmu a premennou Q26, čiže nimi pociťovanou mierou obáv v súvislosti s vojnou na Ukrajine. Pri zisťovaní korelácie medzi uvedenými premennými sme nezistili žiadnu významnú koreláciu ($r = 0.064$ $p > 0.05$). To nám potvrdil aj realizovaný Kruskal-Wallis test (3.603); $p > 0.05$.

Záver

Problematika radikalizmu a extrémizmu je v súčasnosti často diskutovanou témou. Vzhľadom na posilnenie populistických a extrémistických síl, ktoré sú neprehliadnuteľným európskym trendom, je dôležité rozlíšiť ich skutočnú hrozbu. Definovať jasnú hranicu medzi radikalizmom a extrémizmom je veľmi problematické, pretože ide o konkrétne vyme-

dzenie určitých prejavov a postojov jednotlivca, ktoré je v súlade s demokratickými princípmi alebo sa vymyká akceptovanému konformnému správaniu. Oslovujú veľký počet ľudí, nespokojných so svojimi životnými podmienkami, frustrovaných vlastnými zlyhaniami a neúspechmi. Usilujú sa vyvolať a následne šíriť a živiť rasové predsudky a nenávisť voči menšinám, inovercom, migrantom, inak zmýšľajúcim ľuďom. Práve tí sú postavení do pozície nepriateľa, ktorý je pôvodcom všetkých problémov, a preto je potrebné ho vo verejnom záujme zničiť.

Zisťovali sme preto názory respondentov súvisiace s aktuálne najväčším problémom, a to ruskou inváziou na Ukrajinu, ktorá v poslednom období polarizuje spoločnosť, vedie k negatívnym emóciám, nárastu populizmu či neistoty v spoločnosti.

Na základe hlbšej analýzy výsledkov prieskumu môžeme konštatovať viaceré dôležité zistenia. Na otázku, z akých zdrojov najčastejšie získavajú respondenti informácie o politickom dianí doma a vo svete jednoznačne preferovali médiá (TV, rozhlas, printové médiá) v takmer všetkých vekových kategóriách, oboch pohlaviach, v oblasti najvyššieho ukončeného vzdelania, ale aj veľkosti sídla. Jedine mladí muži preferujú ako zdroj informácií sociálne siete, u mladých žien je dôležitosť médií a sociálnych sietí na rovnakej úrovni. Druhým alebo tretím najvýznamnejším zdrojom informácií u ostatných vekových kategórií boli buď sociálne siete alebo online spravodajstvo. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že marginálny vplyv ako zdroj informácií o politickom dianí má rodina či priatelia.

Rozličný je aj postoj jednotlivých vekových kategórií ku kultúrnej diverzite. Mládež vykazuje vyššiu mieru tolerancie a akceptovania inakosti prejavujúcu sa k cudzincom. U iných vekových kategórií sú xenofóbne alebo šovinistické tendencie na základe vyjadrenej miery súhlasu s uvedeným výrokom významne vyššie. To potvrdzujú aj zistenia o vnímaní odlišných skupín (menšín) a miery ich tolerancie, kde mládež deklaruje najnižšiu mieru prekážania ku všetkým skupinám spomenutým v dotazníku.

Na základe odpovedí respondentov môžeme konštatovať, že približne tretina respondentov má v prípade jednotlivých charakteristických črt Ukrajincov prevažne neutrálny postoj, ktorý vyjadřila prostredníctvom možnosti ani súhlas, ani nesúhlas. Výnimkou je tvrdenie, že ľudia na Ukrajine majú sklon ku korupcii, kde neutrálne stanovisko zaujala len štvrtina respondentov, pričom najnižší počet respondentov vyjadrilo súhlas a takmer polovica z ich celkového počtu nesúhlas s touto charakteristikou.

V súvislosti s vnímaním prejavov pravicového extrémizmu sme zisťovali mieru ich akceptácie. Na základe výsledkov prieskumu môžeme konštatovať, že približne tretina mužskej populácie v rôznom veku nesúhlasí s prejavmi pravicového extrémizmu. Mladí muži v tomto smere predstavujú najpočetnejšiu skupinu respondentov, no len o čosi nižší počet s nimi naopak súhlasí. U tretiny mladých respondentiek evidujeme skôr nesúhlas a približne rovnaký počet takéto konanie nezaregistrovalo, prípadne sa o neho nezaujíma. Celkovo však možno tvrdiť, že svoj súhlas vyjadrilo viac mužov ako žien.

Vo vzťahu k deklarovanej miere obáv kvôli vojne na Ukrajine sme zaznamenali, že vo väčšine oblastí (osobná bezpečnosť, bezpečnosť blízkych, presun vojenského konfliktu na Slovensko, ale aj do iných krajín Európy či sveta, hrozba jadrového konfliktu, vojna môže spôsobiť zmenu politického režimu na Slovensku) sa pohybovala na úrovni 50%, pričom respondenti sa najmenej obávajú rastu cien (inflácie), ekonomickej krízy v krajine v dôsledku vojny, nedostatku zdrojov energie ako plyn, ropa a elektrina a obmedzenia prístupu k základným potravinám a liekom.

Ako hlavné zistenia na základe realizovanej korelačnej analýzy vo vzťahu k hypotéze 1 možno konštatovať nasledovné:

- Existuje rozdiel medzi mierou stotožnenia sa s tvrdením, že cudzinci sú zdrojom kriminality a všemožných problémov a typom zdroja, z ktorého respondenti najčastejšie získavajú informácie. Zaznamenaná bola slabá, ale významná korelácia medzi zdrojom informácií a názorom na cudzincov ako ľudí, ktorých možno označiť za pôvodcov kriminality a problémov. V prípade online spravodajstva, médií a sociálnych sietí ako najpreferovanejšieho zdroja informácií, respondenti s tvrdením o negatívnom vnímaní cudzincov viac súhlasili.
- Respondentom, ktorým by v susedstve prekážali utečenci z krajín zasiahnutých vojnou a hladom vykazujú rovnako negatívny postoj voči Ukrajincom, ktorých nevnímajú rovnakých ako sme my, v nízkej miere ako pracovitých a pozitívnym prístupom k nám. Tí respondenti taktiež menej súhlasia s tvrdeniami, že Ukrajinci majú sklon ku korupcii a sú považovaní za bohatých ľudí.
- Zaznamenaná bola súvislosť v prípade respondentov, ktorým by v susedstve veľmi prekážali cudzinci z okolitých krajín zamestnaní na Slovensku a nízkou mierou vnímania Ukrajincov ako pracovitých, produktívnych a ľudí, ktorí sú rovnakí ako my. Táto skupina respondentov naopak menej súhlasí s tvrdeniami, že Ukrajinci sú bohatí a majú sklon ku korupcii.
- Existuje súvislosť medzi najčastejšie vyhľadávaným zdrojom informácií o politickom dianí a vyjadrenou mierou pociťovaných obáv z vojny na Ukrajine, a tiež významný rozdiel medzi týmito premennými. Zdá sa, že v prípade respondentov deklarujúcich ako zdroj informácií práve rodinu a online spravodajstvo vyjadrili nižšiu mieru obáv, naopak sociálne siete či priatelia ako zdroj informácií označili respondenti s vyššou mierou obáv z vojny na Ukrajine.

Záverom testovania hypotézy 1 je, že uvedená hypotéza sa nám potvrdila v plnom rozsahu, a to v časti A a B. V kontexte postoja k cudzincom, kedy respondenti sledujúci so-

ciálne siete alebo online spravodajstvo s tvrdením o negatívnom vnímaní cudzincov viac súhlasili. Korelácia bola zaznamenaná následne aj v prípade negatívneho postoja respondentov a vnímania charakteristických črt Ukrajincov, pritom títo respondenti ich v menšej miere vnímajú ako pracovitých, produktívnych či rovnakých ako my. V súvislosti so zdrojom informácií o politickom dianí a mierou pociťovaných obáv z vojny sa zdá, že v prípade respondentov získavajúcich informácie zo sociálnych sietí a rodiny možno zaznamenať vyššiu mieru obáv z dopadov vojny na Ukrajinu.

Ako hlavné zistenia na základe realizovanej korelačnej analýzy vo vzťahu k hypotéze 2 možno konštatovať nasledovné:

- Respondenti, ktorí súhlasia s prejavmi pravicového extrémizmu zväčša nesúhlasili s tvrdeniami, že Ukrajinci sú pracovití a produktívni, majú pozitívni prístup k Slovákom a sú rovnakí ako my. Taktiež respondenti, ktorí súhlasia s prejavmi pravicového extrémizmu skôr súhlasia s tvrdením, že Ukrajinci majú sklon ku korupcii.
- Medzi postojom k prejavom pravicového extrémizmu a mierou obáv v súvislosti s vojnou na Ukrajine sme nezistili žiadnu významnú koreláciu.

Záverom testovania hypotézy 2 je, že sa potvrdila v časti A, keďže respondenti deklarujúci súhlasný postoj k prejavom pravicového extrémizmu skôr vykazovali negatívny postoj voči charakteristickým črtám Ukrajincov. Hypotéza 2 v časti B naše zistenia nepotvrdili.

Na základe vyššie uvedených zistení možno konštatovať, že rétorika pravicových populistov a extrémistov využívajúca naratív hranice v online priestore (predovšetkým na sociálnych sieťach) významne prispela k zmene verejnej mienky, keďže možno zaznamenať negatívne vnímanie cudzincov, ale aj samotných Ukrajincov, či vyššiu mieru obáv z dopadov vojny na Ukrajinu. Dôležité je ale podotknúť, že mladí respondenti pochádzajúci z krajov východného Slovenska sa najčastejšie stretávajú s prejavmi pravicového extrémizmu na internete. Preto je zreteľná vyššia miera otvorenosti mládeže voči ideám pravicového extrémizmu, ku ktorým vyjadrujú väčší súhlas, a to aj v kontexte diania na Ukrajine.

Literatúra

- Bjørge, T. (2011). Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups. *Crime Law Soc Change*, 55, 277-285.
- Brhlíková, R. (2018). Démonizácia nepriateľa v 21. storočí. In: Štefančík, R. (ed.), *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie III*. EKONÓM, 91-100.
- Globsec (2022). Ideas shaping the world. Perception of Ukrainian refugees in the V4. https://www.globsec.org/sites/default/files/2022-12/GLTrends_Ukraine_refugees_summary%20v13%20spreads.pdf
- Charvát, J. (2007). *Současný politický extremismus a radikalismus*. Portál.
- Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko. (2020, február). *Naše noviny*, 3(1). <http://kotlebovci.sk/wp-content/uploads/2021/05/noviny-rocnik-3-cislo-1.pdf>
- Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko. (2022, jún). *Naše noviny*, 5(2). <http://kotlebovci.sk/wp-content/uploads/2022/07/noviny-jun-2022.pdf>
- Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko. (2023, september). *Naše noviny*. 6(2). <http://kotlebovci.sk/wp-content/uploads/2023/10/noviny-september2023.pdf>
- Mareš, M. (2003). *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Barrister & Principal.
- Milo, D. (2004). *Rasistický extrémismus v Slovenskej republike. Neonacisti, ich hnutia a ciele*. Ľudia proti rasizmu.
- Papcunová, J. (2023). Podpora Slovákov a Sloveniek k prijatiu odídenecov z Ukrajiny postupne klesá. https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=11059
- Rieger, D., Frischlich, L. & Bente, G. (2013). *Propaganda 2.0. Psychological Effects of Right-Wing and Islamic Extremist Internet Videos*. Wolters Kluwer.
- Strobl, R. (2001). Wissenschaftliche Erklärungsmuster des Rechtsextremismus. https://www.proval-services.net/download/vortrag_strobl_re.pdf

- Sussman, S., & Arnett, J. J. (2014). Emerging Adulthood: Developmental Period Facilitative of the Addictions. *Evaluation & the Health Professions*, 37(2), 147-155.
- Štefančík, R., & Hvasta, M. (2019). *Jazyk pravicového extrémizmu*. EKONÓM.
- Uhrík, M. (2023). Našou prioritou je Slovensko, nie Ukrajina!
<https://www.facebook.com/ing.milan.uhrik/videos/1011433373401978/>
- Vargová, L., Jozefiaková, B., Lačný, M., & Adamkovič, M. (2023). War-related stress scale.
<https://assets.researchsquare.com/files/rs-3018872/v1/f7a8c430-753f-4e85-b63e-bab506416a14.pdf?c=1686753968>
- Vegrichtová, B. (2013). *Extremismus a společnost*. Aleš Čeněk, s.r.o.
- Wenzel, M. (2001). Wissenschaftliche Erklärungsmuster des Rechtsextremismus.
https://www.provalser-vices.net/download/vortrag_strobl_re.pdf
- Yerly, G. (2022). Right-Wing Populist Parties' Bordering Narratives in Times of Crisis: Anti-Immigration Discourse in the Genevan Borderland during the COVID-19 Pandemic. *Swiss Political Science Review*, 28(4), 675-695. <https://doi.org/10.1111/spsr.12516>

Príspevok je čiastkovým výstupom projektu APVV-21-0057 Slovensko-ukrajinská cezhraničná spolupráca počas a po pandémie COVID-19: faktory a perspektívy, dopad na politiky.